

Boris Vezjak

Neznosna teža medijske pristranosti

Motiv za nastanek sklopa o medijski pristranosti, ki je pred vami, je nesporno subjektiven: avtor teh vrstic in urednik tematske priloge že desetletje opaža in verjame, da je predvsem politična pristranost množičnih in drugih medijev ena najbolj akutnih ran slovenskega novinarstva. Kako je do nje prišlo in na kakšne načine se oblikuje, je že nadaljnje vprašanje. Hkrati verjame tudi, da vpleteni velikokrat sploh ne delijo tega mnenja, vendar bi ga morali deliti.

Politično zabeljena neobjektivnost ni edina možna oblika pristranosti, a je med najbolj značilnimi in razširjenimi. Že ko povprečno izobraženemu slovenskemu intelektualcu omenimo opisano stanje ali razložimo koncept, zaradi poznavanja razmer ne bo imel težav z razumevanjem in diagnozo – pristranost pač največkrat meri na navijaško novinarstvo, ki smo mu priča v brezmejnih količinah. Meri na nekaj, česar bralec ne more preskočiti: na politično obarvano pisanje ali poročanje, ki ga v Sloveniji ne manjka in ga srečujemo v številnih podobah in oblikah različnih medijev: tiskanih, elektronskih in novih. V obsegu, ko preči poslanstvo novinarjev in onemogoča normalno delo, na trenutke pa se celo zdi, da oblikuje politično dogajanje in ga diktira. Učinke na politično psihologijo puščam ob strani.

Verjamem, da bo marsikdo to oceno razumel kot pretirano. Avtorji, ki sodelujejo v nadaljevanju, ji v precejšnji meri pritrjujejo, sploh uredniki, nekateri jo tudi zavračajo – v resnici celo včasih spodbijajo kar smiselnost koncepta pristranosti kot nečesa negativnega. Ko so Dialogi leta 2007 naredili podobno anketo o cenzuri v medijih, so bili rezultati frapantni: čeprav so novinarska združenja in mediji na veliko poročali o vstopu politike v medije v času vlade Janeza Janše, so skoraj vsi odgovorni uredniki zanikali, da bi do nje prihajalo, četudi so vsi dokazi in indici govorili o nasprotnem. Odgovorni urednik Dela je tedaj celo zapisal: »Vsi izobraženi ljudje v tej državi vedo, da instituta cenzure, ki je bil v tej regiji znan v 19. stoletju in ki je morebiti obstajal tudi še kdaj v tem stoletju, danes v Sloveniji ni.« Zanikanje ne bi moglo biti večje in bolj absurdno.

In kaj medijska pristranost sploh je? Zatakne se že pri iskanju slovenskega ekvivalenta izrazu, ki je utečen v anglosaškem jeziku, pri nas pa mu ne najdemo ustrezne zamenjave: »media bias« je relativno težko prevesti in tovrstne jezikovne prakse je v našem jeziku malo. Pristranost ali pristranskost se zdi ena možnih izbir. K sreči večina avtorjev, novinarjev in piscev ni imela težav s posvojitvijo ponujene terminološke rešitve v najavi in vabilu k sodelovanju, kar verjetno vsaj posredno kaže, da je izbira na mestu in da nanjo navzlic neutečenosti izraza nimajo pripomb. Pristranost nujno ne korelira z neobjektivnostjo. Vključuje naklonjenost v pisanju določeni

politični opciji ali ideologiji, favoriziranje in selekcioniranje v korist lastnikov medija ali oglaševalcev, pomanjkanje različnosti in »uravnoteženosti«, različne vrste cenzur vsebin, tem ali posameznikov, bolj ali manj prekomerno rabo nedokazanih trditev in predpostavk, propagandni, insinucijski in diskreditacijski jezik novinarjev, dekontekstualizacijo zgodb (zavešno zamolčevanje kontekstov), izogibanje in cenzuro zgodb in tem, ki bi si zaslužile obravnavo, objavo naslovov v medijskih prispevkih, ki se ne ujemajo z vsebino, tudi nekonfliktno poročanje zaradi podrejanja »običajnim« množičnim formam pisanja. S tem predstavlja resen profesionalni zdrs v novinarski etiki in v segmentu politične pristranosti neposredno posega v družbeno in politično dogajanje. »Verjetno« znova pravim zato, ker se vsi avtorji z izhodiščnimi predpostavkami tega bloka niso strinjali.

Glede raziskav medijske pristranosti smo v Sloveniji zanesljivo bolj na začetku. Prav to dejstvo, ki ga lahko zelo hitro preverimo npr. v Cobissovem podatkovnem sistemu objavljenih strokovnih, znanstvenih in drugih del, je nenavadno, če pomislimo na to, kako zelo številni so očitki v javnih razpravah o obstoju takšne pristranosti. Med obojim obstaja velika divergenca: če se v domačem prostoru res tako veliko pogovarjamo o pristranosti, se nad njo zgražamo in jo želim omejiti, čemu je potem ne raziskujemo in spoznavamo? Razkorak je impozanten. V tujini obstajajo institucionalni okvirji za sistematično ukvarjanje z njo. Različne ustanove in skupine opravljajo vlogo psov čuvajev in se celo eksplicitno posvečajo monitoringu pristranosti in korektnosti medijskih poročil. Ena takih je npr. v ZDA politično konservativna AIM (Accuracy in Media); svoje kompetitivno nasprotje, saj je očitno mogoče biti pristranski tudi v samem merjenju, je dobila v liberalni FAIR (Fairness and Accuracy in Reporting). »Watchdog« funkcije, ne le ideološko konotirane, ne opravljajo le številne organizacije, temveč obstaja cela industrija političnega spremljanja pristranosti na blogih ali posebnih radijskih ali TV oddajah. V Sloveniji je vse drugače: zanesljivo taki poskusi niti ne obstajajo, če odmislimo publikacijo Medijska preža, ki spremlja tudi domača medijska dogajanja, neposredni poskusi kritičnega empiričnega spremljanja so prejkone zasmehovani in bojkotirani, pojem »pristranosti« pa še vedno v fazi osnovnega spoznavnega procesa in utemeljevanja koristnosti tovrstnega početja. Razlogi niso znani, bi pa jih veljalo raziskati.

Tematski blok v nadaljevanju je sestavljen iz dveh anket, ki ju objavljam na začetku. Prva je anketa s sedmimi odgovornimi uredniki vidnejših slovenskih medijev, pri čemer smo se omejili le na tiste, ki delujejo na dnevni ravni. Nekateri uredniki so imeli velike težave odkrito naštetih medije, ki bi jih smeli obravnavati kot izrazito pristranske, o pristranosti v lastnih vrstah pa so se raje pretežno vzdržali komentarja ali je niso zaznali. No, to je prvi element v številki. Temu na naslednjih straneh sledi intervju s predsednikoma novinarskih združenj, Društva novinarjev Slovenije in Združenja novinarjev in publicistov. Naj ne bo odveč omeniti, da sta tudi

obe društvi v antagonističnem odnosu in se največkrat predstavljata na okopih prav na rovaš obtožb o svoji lastni politični ali kako drugače motivirani neobjektivnosti. Povedano enostavneje: pristranost ni nekaj, kar se navezuje na stile pisanja, temveč se dotika kot očitek tudi novinarskih društev in figurira celo kot »kardinalni« greh med novinarji samimi.

Tudi povabila k sodelovanju medijskih strokovnjakov in avtorjev so bila le delno uspešna. Nekateri so se odzvali z velikim veseljem, toda ni jih bilo malo, ki so sodelovanje zavrnilo in pri tem dajali občutek, da se o tej temi raje ne bi izrekli. Znova se je nakazal začaran krog: stroka se o slovenskih medijskih praksah večkrat raje ne želi razpisati ali se izreka silno previdno, odsotnost medijske kritike in analize pa z nereflektiranostjo bržkone pasivno prispeva k ohranjanju fenomena, ki smo mu priča. Kot urednik številke, ki je bil v stiku z najmanj 25 novinarji, uredniki in strokovnjaki, čutim veliko skušnjavo, da bi opisal svojo večmesečno izkušnjo s povabili omenjenim, kjer sem naletel na obsežno taksonomijo zanimivih izgovorov, zakaj o temi ne želijo spregovoriti, a na tem mestu takšno sicer indikativno ravnanje zanesljivo ne bi bilo ustrezno in zanj nimam dovoljenja. Zdi se, da takšna razprava razgalja nevralgično točko vpetosti medijev v politične okvirje in njihovo prelivanje, česar si ne želimo odkrito priznati. Na drugačen način si pomanjkanja kvalificiranih razprav ni mogoče razložiti.

Ker je ta številka Dialogov verjetno sploh prva zbirka zapisov v slovenščini, izključno posvečena vprašanju in dilemam medijske pristranosti, je vendarle nekaj razlogov za zmerno zadovoljstvo. Bralec bo sam presodil, ali je upravičeno, in še zlasti bomo lahko skupaj to storili kasneje, če bo v novinarski in širši javnosti prišlo do spodbud za nove prepotrebne razmisleke in ugotovitve.

B. Vežjak